

Tilburg University

Dialect is geen korenwolf

Kroon, S.; Vallen, T.

Published in:
Dialect en school in Limburg

Publication date:
2004

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Kroon, S., & Vallen, T. (2004). Dialect is geen korenwolf: Conclusies en aanbevelingen. In S. Kroon, & T. Vallen (Eds.), *Dialect en school in Limburg* (pp. 75-83). (Studies in Meertaligheid; No. 5). Aksant Academic Publishers.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

HOOFDSTUK 5

Dialect is geen korenwolf: conclusies en aanbevelingen

Sjaak Kroon en Ton Vallen

De belangrijkste conclusie die we uit het voorafgaande, en vooral uit de empirische Hoofdstukken 3 en 4 kunnen trekken, is dat er in Limburg bij dialectsprekende kinderen, geen sprake is van een negatieve invloed van dialectspreken op schoolprestaties noch van een geringere taalvaardigheid Nederlands als gevolg van het spreken van dialect, voor zover gemeten met gebruikelijke gestandaardiseerde schoolvorderingentoetsen. Dergelijke toetsen meten echter geen mondeling- en schriftelijk-productieve taalvaardigheid. Op dat gebied liet met name het Kerkradeproject zien dat er mogelijk wel sprake was van een negatieve invloed van dialect op het gebruik van de standaardtaal. Dergelijk onderzoek is recentelijk echter niet meer gedaan.

De empirische gegevens waarop we onze hoofdconclusie baseren, betreffen zowel diepgravende detailstudies op het niveau van individuele leerlingen en groepen leerlingen in het basisonderwijs in het uiterste zuiden en het uiterste noorden van de provincie als grootschalig nationaal survey-onderzoek waarin ook Limburg is meegenomen. Dat deze verschillende typen onderzoek tot een eensluidend oordeel leiden, is niet onbelangrijk. Vaak wordt detailonderzoek verweten niet representatief te zijn en daardoor een beperkte geldigheid te bezitten, terwijl grootschalige projecten vaak het verwijt ontmoeten door hun schaal onvoldoende diepgang te hebben en het zicht op de individuele leerling te verliezen. Er is in Limburg dus geen sprake van een negatieve invloed van dialectgebruik op schoolprestaties. Voor de goede orde: de aard van het besproken onderzoek in Kerkrade en Gennep en de erin gebruikte analysemethoden brengen met zich mee dat tegelijk ook de omgekeerde vraag, namelijk of er in dit opzicht sprake is van positieve invloeden van het

dialectspreken, negatief beantwoord is. Sommige dialectsprekers in Limburg zullen het op school zeker beter doen dan standaardtaalsprekers en het omgekeerde is evenzeer waar, maar dat hangt niet op de eerste plaats samen met hun taalachtergrond. Voor het PRIMA-cohortonderzoek geldt wel dat leerlingen die een Limburgs dialect spreken het soms systematisch beter doen op toetsen voor taalvaardigheid Nederlands dan andere onderzochte groepen.

Deze onderzoeksuitkomst staat in redelijk schril contrast met de overvloed aan literatuur die zich over de problematiek van dialect en school juist grote zorgen maakt(e). We hebben deze in algemene zin de revue laten passeren in Hoofdstuk 1 en, meer specifiek gericht op Limburg, in Hoofdstuk 2. Met name de oudere beschouwingen op dit terrein, zo ongeveer tot in de jaren zeventig van de vorige eeuw, geven blijk van een aanzienlijke dosis normativiteit en vooringenomenheid waar het gaat om de veronderstelde nadelen van het dialect en de zegeningen van de standaardtaal in het onderwijsleerproces. Met dergelijke posities ten opzichte van het dialect bleken bij sommige auteurs expliciet negatieve attitudes ten aanzien van de sprekers ervan hand in hand te gaan. Het is niet ondenkbaar - en onderzoek laat dat ook zien - dat voor zover er al sprake is van slechter presterende dialectsprekende kinderen op school, dit mede het gevolg kan zijn van de negatieve verwachtingen die leraren in het basis- en voortgezet onderwijs, die voor een deel nog steeds met deze literatuur zijn opgeleid, ten aanzien van deze kinderen hebben. En we weten dat niets gemakkelijker is dan eenmaal gevestigde vooroordelen bevestigd te zien. Dat hebben we in een aantal recente citaten uit landelijke en regionale kranten laten zien. Het komt ook duidelijk naar voren in een ingezonden brief in *het Onderwijsblad* van 24 augustus 2002 van Bert Groothengel, streektaalconsulent van het Van Deinse Instituut in Enschede. Wat Groothengel naar aanleiding van het vroegere verbod op het gebruik van zijn *modersproake* Twents opmerkt, is zonder moeite ook van toepassing op Limburg:

“Het kost veel energie om mensen ervan te overtuigen dat het gebruik van de streektaal niet schadelijk is voor de (taal)ontwikkeling van het kind of van wie dan ook. Vroeger werd ons veel wijsgemaakt: roken is niet schadelijk voor de gezondheid, van masturberen word je doof, God wordt boos als je op

zondag fietst en streektaal is schadelijk voor de (taal)ontwikkeling. Voor alle duidelijkheid: vier keer nee!”

Natuurlijk is het niet zo dat er tussen dialect en Standaardnederlands in Limburg geen verschillen bestaan. Die zijn er wel degelijk, hoewel niet in alle delen van de provincie even grote, en die spelen ook wel degelijk een rol op school. Met name gaat het dan om de overgang van thuis naar school, van de thuistaal of, zoals de Roermondse dialectliedjesschrijver en zanger Gé Reinders het in *de Gelderlander* van 1 maart 2003 zegt, van “je moedertaal, de taal waarin je hebt leren voelen” naar het Nederlands dat “voor ons een schooltaal” blijft. Als thuistaal en schooltaal verschillen, kan dat voor leerlingen die voor het eerst op school komen een verrassing zijn, en soms ook een minder aangename. Dat geldt voor dialectsprekers even goed als voor kinderen die thuis Turks of Somalisch praten met hun ouders. Dat ligt niet alleen aan het verschil tussen de thuistaal en de schooltaal maar ook aan het niveau waarop die schooltaal naast de thuistaal wordt beheerst. Op school is de dagelijkse algemene ofwel communicatieve taalvaardigheid, waarmee men in het informele domein over het algemeen prima uit de voeten kan, onvoldoende en is cognitief academische ofwel schoolse taalvaardigheid vereist (vgl. bijvoorbeeld Cummins & Swain, 1986). Het is goed als ouders en leraren zich van het mogelijk problematische karakter van de overgang van thuis naar school bewust zijn en het is een goede zaak als de school daar expliciet aandacht aan besteedt, niet vanuit een perspectief van achterstand of deficiëntie, maar veeleer vanuit een perspectief van gelijkwaardigheid en verschil. In Limburg wordt, meer dan waar ook in Nederland, dialect gesproken. Het dialect maakt deel uit van het Limburgs en Nederlands cultureel erfgoed en het is functioneel in alle situaties waarin het met instemming van alle communicatiepartners mondeling en/of schriftelijk wordt gebruikt. Dit neemt niet weg dat in Limburg, net als in de rest van Nederland, het Standaardnederlands algemeen erkend en geaccepteerd is en bovendien waar dat nodig en wenselijk is, ook gebruikt wordt als een bovenregionaal communicatiemiddel dat onontbeerlijk wordt geacht voor een volwaardig functioneren en participeren in alle facetten van de samenleving, niet op de laatste plaats het onderwijs. Gezien hun talige opvoedingspraktijken, waarin de standaardtaal in toenemende mate de dienst uitmaakt, zijn ook Limburgse ouders zich van dit grote belang van het Standaardnederlands terdege bewust. Dat ze daarvoor het dialect niet

blijvend maar slechts tijdelijk, bij de opvoeding, inleveren laat iets zien van de vitaliteit die deze variëteit in Limburg heeft.

In Hoofdstuk 2 hebben we laten zien dat in Limburg, anders dan in andere dialectsprekende gebieden in Nederland, het dialect in geringere mate gekenmerkt wordt door sociale stratificatie. Niet alleen de boer, de arbeider en het meisje aan de kassa van Jan Linders spreken dialect, ook de intellectueel, de ambtenaar en de fabrikant doen dat. En ze doen dat niet alleen in het privé-domein maar ook, zij het in beperktere mate, in het publieke domein. Dialectspreken is in Limburg anno 2004 minder dan elders beladen met negatieve connotaties. Dat was tot in de jaren zestig wel anders. Met name de taaldidactische literatuur van die tijd geeft blijk van een zeer negatieve waardering van het dialect en beschouwt het spreken ervan als een potentiële hinderpaal voor het behalen van schoolsucces en maatschappelijk succes. Niet voor niets waren de onderzoeken in Kerkrade en Gennep die we in Hoofdstuk 3 voorstelden gericht op de vraag of er sprake was van een invloed van dialectgebruik op schoolprestaties in het kleuter- en lager onderwijs en, zo ja, wat daaraan te doen zou zijn. Het mag als een belangrijk resultaat van het Kerkradeproject worden beschouwd dat het erin geslaagd is de negatieve houding ten aanzien van het dialect die veel leraren in het kielzog van de literatuur die in hun opleiding centraal stond hadden, om te buigen in een meer positieve attitude. Dit gebeurde met name in de innovatiefase van het project waarin onder andere gewerkt werd aan attitudeverandering bij leraren. Ook toen de onderzoekers van destijds na vele jaren terug gingen naar Kerkrade om te kijken of er nog iets van het project was blijven hangen, bleek met name die positieve houding ten aanzien van het dialect nog steeds te bestaan. Reden dus voor tevredenheid? Niet per se. Recente onderzoeksgegevens laten immers zien dat de waardering van het dialect, zelfs in een qua dialectwaardering onverdachte stad als Maastricht, een zekere verandering ondergaat. Waar voor de oudere 'autochtone' Maastrichtenaren het dialect nog steeds een onaantastbaar positieve lading heeft, zien we bij de 'import', de mensen uit andere delen van Nederland die zich, soms al meer dan een generatie geleden, in Maastricht hebben gevestigd, een preferentie voor de duidelijk statusrijker geachte standaardtaal. De jongere generatie Maastrichtenaren zit daar precies tussenin: ze verbinden het Maastrichts nog wel met gezellig-

heid, maar ze schrijven er minder status aan toe. Als deze in Maastricht geconstateerde negatiever wordende houding ten opzichte van het dialect ook elders in Limburg evenzeer of in sterkere mate bestaat, bestaat tegelijk de kans dat het dialect ook in Limburg een sociale stratificatie krijgt in die zin dat ook hier het als minder positief gewaardeerde dialect wordt gekoppeld aan de lagere sociale milieus. Wat een dergelijke koppeling voor het onderwijs betekent heeft het historische en recente onderzoek naar de thematiek van onderwijs en sociaal milieu afdoende duidelijk gemaakt. De veronderstelde koppeling van dialect aan lager sociaal milieu leidt tot minder positieve leerkrachtoordelen en -verwachtingen ten aanzien van de desbetreffende leerlingen. En van leerkrachtverwachtingen is bekend dat ze behoren tot de factoren die, zij het in wisselende mate, van invloed zijn op schoolsucces (Jungbluth, 2003). Voor de school leidt deze vaststelling tot de opdracht alert te blijven op onbedoelde en ongewenste neveneffecten van de perceptie door leerkrachten van het spreken van dialect.

In Hoofdstuk 3 hebben we al gewezen op de mogelijkheid in het basis- en voortgezet onderwijs aandacht te besteden aan dialect door middel van taalbeschouwingsactiviteiten. Behalve op daar al genoemde lesprojecten willen we hier nog wijzen op twee buitenlandse voorbeelden die ons pleidooi voor taalbeschouwingslessen met aandacht voor structurele en functionele aspecten van dialect en standaardtaal in vergelijkend perspectief ondersteunen. Het eerste is een boek met lessuggesties voor het vak Duits in het voortgezet onderwijs in het Italiaanse Zuid-Tirol. Onder de titel *Dialekt-Hochsprache als Unterrichtsthema* worden daarin suggesties gedaan,

“die in den Materialien den sprachlichen Variantenreichtum unserer Region widerspiegeln, die zum Verweilen bei oder zum Hinterfragen von lebendigen oder konservierten Sprachformen ermutigen und zur Weiterentwicklung der sogenannten Lernersprache der Schüler und Schülerinnen aufrufen.”
(Saxalber Tetter, 1994:5)

De kern van deze suggesties is dat waar in een dialectsprekende streek als Zuid-Tirol de Duitse standaardtaal als vak geleerd en onderwezen wordt in een dominant Italiaanse omgeving, dit het beste kan gebeuren in aansluiting bij het Duitse dialect dat voor de meeste kinderen de thuistaal is en het tussenregister van de algemene omgangstaal - die “nicht

mehr Dialekt und noch nicht Hochsprache” is (a.w.:29). Vanwege het specifieke karakter van de situatie in Zuid-Tirol gaan we op deze overigens zeer lezenswaardige en inspirerende publicatie hier niet verder in.

Wel bruikbaar voor de Nederlandse situatie is het lespakket dat de Belgische Provincie Limburg in 1998 publiceerde voor het secundair onderwijs onder de titel *Ich kal ooch Limburgs* (Belemans & Van Thienen, 1998). Dit pakket mag volgens de Gedeputeerde Sylvain Sleypen in het Voorwoord

“niet worden opgevat als een wanhoopsoffensief om het dialectverlies bij jongeren tegen te gaan [...] maar wil de Limburgse jongeren bewust maken van het feit dat er naast de normtaal ook dialecten bestaan. Op die manier wil dit pakket bijdragen tot een groter taalbewustzijn bij de leerlingen. Het moet hen in staat stellen om een onderscheid te maken tussen het AN en het dialect, om zo bewuster met beide varianten om te gaan. [...] Een beter bewustzijn van het feit dat er naast de normtaal ook dialecten bestaan met een specifieke functie en geografische spreiding draagt bij tot een groter taalinzicht. Op die manier krijgt dit lessenspakket een dubbele functie. Enerzijds zet dit initiatief van de Provincie aan tot herwaardering van de Limburgse dialecten en anderzijds heeft het een positieve invloed op het Nederlands taalgebruik van jongeren.” (Belemans & Van Thienen, 1998:5)

Dergelijke lessen over taalvariatie sluiten in Nederland aan bij de Kerndoelen basisonderwijs (1998), met name in het domein Taalbeschouwing. Kerndoel 10 luidt:

“De leerlingen kunnen met voorbeelden aangeven

- hoe talen en taalvarianten relaties tussen mensen kunnen bepalen en hoe die relaties samenhangen met culturele overeenkomsten en verschillen;
- dat de betekenis van een taaluiting mede beïnvloed wordt door de situatie, de vorm, onuitgesproken bedoelingen, lichaamshouding, gezichtsuitdrukking en gebaren;
- dat een taal of taalvariant op verschillende manieren gebruikt kan worden;
- dat mondelinge en schriftelijke communicatie gebaat is bij regels. Zij kunnen voorbeelden van situaties geven, waarin zulke regels functioneel zijn.”

En kerndoel 12 bevat onder andere het volgende:

“De leerlingen kunnen begrippen hanteren die het hun mogelijk maken over taal te denken en te spreken: [...]

- moedertaal, tweede taal, vreemde taal, dialect, meertalig, gespreksregels, formeel en informeel taalgebruik; [...]” (Kerndoelen basisonderwijs, 1998:13) (In het *Voorstel herziene kerndoelen basisonderwijs* (Voorstel, 2004) dat met het oog op invoering in het schooljaar 2005/2006 in maart 2004 door minister Van der Hoeven van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap is aangeboden aan de Tweede Kamer, zijn de boven geciteerde kerndoelen voor Taalbeschouwing overigens zonder specifieke toelichting geschrapt.)

De lessuggesties van Belemans & Van Thienen (1998) vormen een mooie concretisering van het pedagogisch-didactische uitgangspunt dat het onderwijs moet aansluiten bij wat de leerlingen bezighoudt en bij wat ze al kennen en kunnen. Een benadering van voorbijgaan aan het dialect, zoals die wel werd voorgestaan door de taalachterstandsbenadering moet vanuit dit perspectief worden afgewezen. Aan een benadering die het opwaarderen, stimuleren en propageren van het dialect in het onderwijs, niet alleen als hulptaal maar ook als vaste instructietaal en als vak als uitgangspunt kiest, zoals die door sommige aanhangers van de taalverschilbenadering wel is bepleit (vgl. bijvoorbeeld Sturm, 1976), is naar onze stellige overtuiging in het onderwijs in Limburg geen behoefte. Sterker nog, we vrezen dat door een dergelijke benadering het paard juist achter de wagen zou worden gespannen. Het gaat er in het onderwijs in Limburg, net als in de rest van Nederland om dat alle kinderen het Standaardnederlands (beter) leren beheersen. Dat vormt de basis voor uiteindelijk schoolsucces en maatschappelijk succes. Het is onze stelling dat daarin voor de Limburgse dialecten een van dialect tot dialect, van plaats tot plaats, van klas tot klas en van kind tot kind verschillende maar steeds positieve rol kan zijn weggelegd.

Eén element uit de gestelde onderzoeksvraag ontbreekt in de voorafgaande hoofdstukken. Het betreft het concept ‘tweetalige opvoeding’. In Limburg groeien alle leerlingen op in een meertalige samenleving waarin naast het Standaardnederlands ook tal van Limburgse dialecten en (allochtone) talen zoals het Duits, Turks en Marokkaans-Arabisch in levend gebruik zijn. In Limburg groeien veel leerlingen op in een tweetalige primaire-socialisatiecontext die met name wordt gekenmerkt door een afwisseling van dialect en standaardtaal. In Limburg groeien ongetwijfeld ook sommige kinderen op in een gezin waar bewust gekozen is

voor een expliciet tweetalige opvoeding waarin bijvoorbeeld de ene ouder consequent dialect, of natuurlijk een andere taal(variëteit), en de andere ouder consequent Nederlands spreekt. Voorzover wij weten, heeft er tot dusver geen onderzoek plaatsgevonden naar de effecten van een dergelijke door ouders bewust gekozen tweetalige dat wil zeggen Nederlands-Limburgse opvoeding. Voorzover er op dit gebied sprake is van buitenlandse ervaringen (Saunders, zij en Barron-Hauwaert, 2004) laten deze zien dat de beste taal om kinderen in op te voeden de taal is die men het beste beheerst - voor dialectsprekers is dat vaak hun dialect, voor standaardtaalsprekers de standaardtaal. We zien geen aanleiding te veronderstellen dat dit in Limburg anders zou zijn, maar over onderzoeksgegevens beschikken we zoals gezegd niet. Zonder het belang en de waarde van het Standaardnederlands als communicatiemiddel voor alle Nederlanders te willen ontkennen en zonder te willen vervallen in wat De Swaan (2003) benoemt als 'taalsentimentalisme', houden we daarom vast aan het differentiestandpunt dat opvoeding gebaat is bij de beste taal, dat wil zeggen de taal die de opvoeders het beste beheersen. Het Taalkundig Manifest (2000) *Het multiculturele voordeel: meertaligheid als uitgangspunt* zegt het zo:

“Om pedagogische redenen is het sterk aan te raden dat ouders hun kinderen opvoeden in de taal die ze zelf het beste spreken. Erkenning van deze thuistaalrechten begunstigt tegelijkertijd de inzet om Nederlands te leren.”

En daar sluiten we ons graag bij aan.

Al sinds de tweede helft van de negentiende eeuw bestaat er in kringen van dialectologen en dialectliefhebbers grote bezorgdheid over het dreigende verdwijnen van de dialecten. Dit leidde mede tot het opzetten van grote dialectlexicografische projecten die ervoor moesten zorgen dat het dialect als cultureel erfgoed voor het nageslacht bewaard zou blijven. Niet voor niets is de dialectlexicografie wel getypeerd als een 'ambulancedienst voor op sterven na dode talen'. Nu, bijna anderhalve eeuw na de start van de dialectologie, bestaan de dialecten nog steeds. Ze zijn vastgelegd in grensoverschrijdende, regionale en lokale dialectwoordenboeken en op taalkaarten en beschreven in een nog steeds groeiend aantal publicaties waarvan we hier de dertiendelige reeks *Taal in stad en land* onder hoofdredactie van Van der Sijs (2002) en de reeks *Het Dialectenboek* van de Stichting Nederlandse Dialecten (vgl. bijvoorbeeld Belemans & Van

de Wijngaard, 1995) met name willen noemen. Natuurlijk is er ook in Limburg sprake van een verminderd gebruik van het dialect, maar tegelijk kunnen we op basis van de Grote Limburg-Enquête vaststellen dat met name in Limburg het dialect desalniettemin nog springlevend is. De Limburgse dialecten hebben een grote vitaliteit. Ze worden van de ene generatie op de andere overgedragen en zijn bij grote en gevarieerde groepen van de bevolking in uiteenlopende formele en informele domeinen in levend gebruik. Ze kunnen volgens de Wet op het Primair Onderwijs mede als voertaal worden gebruikt in het basisonderwijs, ze zijn sinds kort ook als regionale taal erkend onder het *Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden* en ze hebben een *Road veur 't Limburgs* en een streektaalfunctionaris. Ze hebben voorts, en daar ging het in deze publicatie om, geen aantoonbare negatieve consequenties voor het schoolsucces van hun gebruikers.

De prognose van de uit Horst-America afkomstige band Rowwen Hèze, dat het slechts 'een kwestie van geduld' is om te wachten op de dag 'dat heel Holland Limburgs lult' mag dan gekwalificeerd worden als een dichterlijke overdrijving, feit is wel dat de Limburgse teksten van Rowwen Hèze en ook die van Gé Reinders in heel Nederland goede verstaanders vinden. Beslissend voor het voortbestaan van het dialect is de vraag of het dialect voor de mensen in Limburg een normale functionaliteit heeft en mede een uitdrukking vormt van hun Limburgse identiteit. Dat is vooralsnog duidelijk het geval en we verwachten ook niet dat dat snel zal veranderen. De veronderstelling van Hans Bennis in het *Limburgs Dagblad* van 1 december 2003, dat het Limburgs net als de korenwolf zal uitsterven omdat het geen rol meer speelt, nemen wij daarom tot nader order met een flinke korrel zout.

